

Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Söylem Analizi: Revizyonist Söylemin Gelişimi

Mustafa YETİM*, Ramazan ERDAĞ**

Öz

Bu çalışma, uluslararası ilişkiler disiplininde son dönemde daha görünür hale gelen ve ontolojik-epistemolojik temelleri dil çalışmalarına dayanan söylemsel yaklaşımların *serüvenini* eleştirel söylem analizi çalışmalarına özel yer ayırarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Türkiye'deki uluslararası ilişkiler çalışmalarında söylem analizine fazlaca başvurulmasına rağmen, bu çalışmaların kavramsal ve teorik tartışmalarının yeterince irdelenmemesi bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Eleştirel söylem çalışmalarının disipline sunduğu analitik ve düşünsel imkânları da değerlendiren makale, ilk bölümde uluslararası ilişkiler disiplinindeki kuramsal dönüşümlere kısaca değinmektedir. Sonrasında çalışma disiplinindeki 'dil' temelli çalışmaların etkisini ve söylemsel yaklaşımlar arasındaki farklı varsayımları ve metodolojileri incelemektedir. Makalenin ikinci bölümü, eleştirel söylem analizini şekillendiren önemli düşünürleri ve bu analizin başvurduğu araçları incelemekte ve eleştirel söylemin *aydınlanmayı* yeniden ve daha adil-eşit şekilde gerçekleştirme/kurma amacına odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Eleştirel Söylem, Adil ve Eşit Düzen, Aydınlanma, Özgürleşme.

Critical Discourse Era in International Relations: The Advance of Revisionist Discourse

Abstract

This study aims to assess the trajectory of discursive approach, by paying special attention to critical discourse studies, which has currently gained further importance in the field of international relations and has its ontological-epistemological origins in language studies. Discourse analysis studies have been frequently employed in international relations in Turkey; however, conceptual and theoretical dimensions of these studies have not been examined in detail which forms a basic motivation of the current research. The article does not only evaluate the analytical and intellectual

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 02.02.2018

Kabul/Accepted: 27.03.2018

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusbd.388223>

* Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Eskişehir, Türkiye, E-posta: mustafayetim@gmail.com [ORCID ID https://orcid.org/0000-0001-6013-9299](https://orcid.org/0000-0001-6013-9299)

** Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Eskişehir, Türkiye, E-posta: ramazanerdag@hotmail.com [ORCID ID https://orcid.org/0000-0001-7929-0837](https://orcid.org/0000-0001-7929-0837)

opportunities provided by critical discourse studies to the discipline but also in the first section, it briefly highlights the theoretical transformations in international relations discipline. Afterwards, the article analyzes the impact of "language" based studies in the discipline and the various assumptions and methodologies among discursive approaches. The second phase of the article examines the prominent thinkers who shapes the critical discourse analysis and the tools used by this analysis and, it focuses on the aim of critical discourse to re-realize/re-construct the *enlightenment* in more just and equal way.

Keywords: Language, Critical Discourse, Just and Equal Order, Enlightenment, Emancipation.

Giriş: Dönüşüm Sürecinde Bir Disiplin

*"Philosophers have only interpreted the world in various ways;
the point is to change it."*¹

Ortaçağ'ın sona ermesi ve modernleşme-aydınlanma sürecinin Avrupa'da kökleşmesi, yönetim birimlerindeki iktidar pratiklerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu dönemle birlikte yönetim ve idare merkezileşmeye başlamış ve kilisenin siyaset üzerindeki etkisi azalmıştır. Merkezi bir şekilde yapılan modern devletlerin iç politikada ve uluslararası alanda temel aktör olarak ortaya çıkışını ifade eden bu dönem "Uluslararası İlişkiler Dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Güçlenmeye başlayan bu 'gerçeklik' devlet merkezli olarak gelişen uluslararası ilişkilerin sosyal bilim alanı olarak 'nesnel' şekilde incelenmesini beraberinde getirmiştir.² Bu bağlamda temel kaygı modern siyasi-sosyal birimlerin eylem ve söylemlerini şekillendiren 'objektif' faktörlere ulaşmak olmuştur. Erken dönemde daha baskın olan objektif 'yasa'lara ulaşma amacı uluslararası ilişkiler disiplininde farklı teorik yaklaşımların oluşmasına zemin hazırlamıştır.³ Farklı ideolojik ve örgütsel yapıları bulunan devlet dışı diğer aktörlerin de sosyal ilişkilerde belirli ölçüde etki kapasitesi bulunmasına rağmen, devleti incelemeye yönelik çalışmalar uluslararası ilişkiler disiplininde en önemli başlık olmuştur.⁴

Devletin başat analiz birimi ve bazen seviyesi olarak yer aldığı uluslararası politikada yaşanan gelişmeleri açıklama ve anlama/yorumlama çabaları uluslararası ilişkiler disiplininin temel amaçlarından biridir. Bu başat

¹ Marksizm'in kurucu kişisi olan Karl Heinrich Marx'a ait olan ve Feurbach Üzerine Tezler eserinde yer alan bu sözün Türkçesi şu şekildedir; "*Filozoflar dünyayı yalnızca değişik biçimlerde yorumladılar; oysa asıl sorun onu değiştirmektir.*" Karl Marx, *Feurbach Üzerine Tezler*, 1845.

² Erol Kurubaş, "Dünya Politikasının Dönüşümü ve Uluslararası İlişkiler Çağı: İlk Çağlardan 20. Yüzyıla", Şaban Kardeş ve Ali Balcı (der.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul, Küre Yayınları, 5. Baskı, 2016, s. 19-20.

³ Lucian M. Ashworth, *A History of International Thought: From the Origins of the Modern State to Academic International Relations*, Oxon ve New York, Routledge, 2014, s. 20-21.

⁴ Andrew H. Kydd, *International Relations Theory: The Game-Theoretic Approach*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, s. 11.

pozisyona rağmen uluslararası ilişkiler disiplininde 'büyük tartışmalar' olarak tanımlanan teoriler arası yoğun tartışma dönemi, uluslararası ilişkiler perspektiflerinin analiz birimleri ve analiz düzeyleri konusunda birbirinden farklı ve çelişen varsayımları olduğunu göstermektedir.⁵ Uluslararası ilişkiler disiplinindeki ana-akım ya da başat yaklaşımlardan (neo) realist çalışmalar devletleri, (neo) liberal teoriler devletlerin yanı sıra uluslararası ve ulus-üstü devlet dışı aktörleri analiz birimi olarak ele alırken, (neo) marksist çalışmalar işçi sınıfı ya da diğer toplumsal grupları sosyal ilişkilerde temel aktör olarak algılamaktadır. Benzer şekilde bu teorilerden neo-realizm ve neo-liberalizm gibi bazıları uluslararası yapıyı analiz seviyesi olarak ele alırken; klasik realizm, liberalizm ve marksizm birey ve toplumsal grupları analiz seviyesi olarak kullanmaktadır.⁶ Bu çerçevede, "[t]eoriler sıradan bir gözlemciye, uygun analiz düzeyini ve birimini seçebilmesi ve imkân dâhilinde önemli bağlantıları ve davranış kalıplarını saptayabilmesini sağlamak suretiyle, sayısız olguyu yönetebilir şekilde kategorileştirilerek eleştirel, mantıksal ve tutarlı düşünme konusunda yardım etmektedir."⁷

Kısaca bu şekilde resmedebileceğimiz ve sosyal ilişkileri farklı açılardan açıklamayı amaçlayan uluslararası ilişkiler disiplini özellikle 20. yüzyılda önemli dönüşümler geçirmiştir. Bu dönemde yaşanan iki dünya savaşı ve Soğuk Savaş uluslararası ilişkiler alanında yeni teorik yaklaşımların ve kavramsallaştırmaların gelişmesine katkı sağlamıştır. Disiplinin uluslararası gelişmeleri 'açıklama' ve 'anlama' konusunda yaşadığı açmazlar alternatif ya da önceleri etkisi sınırlı yaklaşımları disiplinde daha görünür hale getirmiştir.⁸ Bu çerçevede, kimi akademisyenlere göre post-pozitivist aşamaya gönderme yapan bu son dönemde inşacı, İngiliz okulu, Yeni-Weberci, feminist, çevreci ve kolonyal yaklaşımlar ile bu yaklaşımların post-modern, post-kolonyal ve post-yapısalcı biçimleri gelişmiştir. Alternatif ontolojik-epistemolojik tutumların gelişmesi ise uluslararası ilişkiler disipliniyi kısmen daha çoğulcu ve demokratik bir yapıya dönüştürmüştür.⁹

⁵ Mija Kurki ve Colin Wight, "International Relations and Social Science", Tim Dunne, Mija Kurki ve Steve Smith (der.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, New York, Oxford University Press, 2007, s. 14.

⁶ Ian Clark "Traditions of Thought and Classical Theories of International Relations", Ian Clark ve Iver B. Neumann (der.), *Classical Theories of International Relations*, New York, Palgrave Macmillan, 1996, s. 6; Ramazan Gözen, "Giriş: Uluslararası İlişkiler, Teori ve Türkiye Tecrübesi", Ramazan Gözen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2016, s. 17; John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, "Leaving Theory Behind: Why Simplistic Hypothesis Testing is bad for International Relations", *European Journal of International Relations*, Cilt 19, Sayı 3, 2013, s. 448.

⁷ Scott Burchill ve Andrew Linkater, "Giriş", Scot Burchill ve diğ. (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan (çev.), İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s. 31; Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 34.

⁸ Ole Weaver, "Still a Discipline After All These Debates?", Tim Dunne, Mija Kurki ve Steve Smith (der.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, New York, Oxford University Press, 2013, s. 306-328.

⁹ Bu konuda kapsamlı bir değerlendirme için bakınız; Steve Smith, "Positivism and Beyond", Steve Smith, Ken Booth & Marysia Zalewski (der.), *International Theory: Positivism and Beyond*, UK,

Diğer taraftan, literatürde gelişen 'baskın' ve 'muhalif' teoriler ayrımında görüldüğü üzere söz konusu köklü değişimlere rağmen realist, liberal ve kısmen inşacı yaklaşımlar disiplindeki 'ayrıcalıklı' konumunu korumuştur.¹⁰ Yine de küresel alandaki sosyal ilişkilerin dönüşüm geçirmesi materyal unsurları önceleyen neo-liberal ve neo-realist rasyonalist teorilerin yanı sıra kültür, kimlik ve söylem temelli maddi olmayan faktörleri *önceleyen* alternatif yaklaşımların da uluslararası ilişkiler disiplininde 'alan' bulmasını sağlamıştır. Böylece reflektivist ve yorumsamacı perspektifler olarak tanımlanan bu yaklaşımlar, disiplinde belirli ölçüde güçlü zemin elde etmiştir.¹¹ Özellikle kökeni dil çalışmalarına dayanan söylem temelli yaklaşımlar, iktidardaki aktörlerin söylemleri ile toplumsal ilişkiler etkileşimini irdeleyerek uluslararası ilişkilerdeki egemen iktidar ilişkilerini ifşa etmeyi amaçlamakta ve disipline çok farklı bir ontolojik-epistemolojik boyut kazandırmaktadır.¹²

Bu çerçevede uluslararası ilişkiler disiplininde 'dil' temelli ontolojik-epistemolojik tutum öneren ve son dönemde çoğu yaklaşım tarafından başvurulmuş söylem analizi çalışmalarının kavramsal ve düşünsel köklerini incelemek kayda değer bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası ilişkiler literatüründe söylem analizi çalışmaları arasındaki düşünsel ve kavramsal farkları değerlendirmeye yönelik önemli bir boşluk ve belirsizlik olduğunu düşünürsek, sosyal gelişmeleri farklı şekillerde anlamlandırmaya çalışan bu yaklaşımlara daha tutarlı başvurulmasını sağlamak gerekli bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaç doğrultusunda söylem analizi çalışmalarının uluslararası ilişkiler disiplininde nasıl yer aldığına ve söylem çalışmalarının düşünsel-kavramsal köklerine kısaca değinen çalışma temel olarak son dönemde disiplinde etkisi daha fazla hissedilir ve görünür olan eleştirel söylem çalışmalarına odaklanmaktadır. Böylece özellikle Türkçe literatürdeki boşluğa katkı sağlamanın yanı sıra makale, disiplinde ön plana çıkan post-yapısalcı dil çalışmalarına alternatif küresel düzen çağrısı yapan eleştirel söylem çalışmalarının kazandırdığı farklı ve radikal boyuta dikkat çekmektedir. Bu bağlamda makale, eleştirel söylem çalışmalarının post-yapısalcı çalışmalardaki gibi sosyal ilişkileri sadece yapı söküme (*deconstruction*) uğratmadığını ve söylem çalışmalarına 'eylemsel', 'eleştirel' ve dolayısı ile *revizyonist* boyut ekleyerek küresel düzlemde *aydınlanmayı* daha adil ve eşit şekilde yeniden kurma (*re-construction*) yollarını aradığını savunmaktadır.

Cambridge University Press, 1996, ss. 11-47; Faruk Yalvaç, "Eleştirel Gerçeklik: Uluslararası İlişkiler'de Post-Pozitivizm Sonrası Aşama", *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 6, No. 24, 2010, s. 3-32.

¹⁰ Joseph Grieco, G. John Ikenberry ve Michael Mastanduno, *Introduction to International Relations: Enduring Questions & Contemporary Perspectives*, New York, Palgrave Macmillan, 2015, s. 72-73.

¹¹ Robert O. Keohane, "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4, 1988, s. 382-392.

¹² Uluslararası ilişkiler teorilerini ontoloji temelli yorumlayan kapsamlı bir çalışma ve dil çalışmalarındaki ontolojik tutum için bakınız; Colin Wight, *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*, New York, Cambridge University Press, 2006.

Uluslararası İlişkilerde 'Dil': Söylemin Yükselen Ontolojik-Epistemolojik Önemi

Sosyal bilimlerde diğer kavramlarda olduğu gibi söylem kavramının da tek bir tanımı ve açıklaması bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile söylem kavramı teorik yaklaşımlara göre farklılık gösteren bir olgudur. Toplumsal durumların farklı alanlarında bir dil kullanım biçimi, düşüncelerin aktarımı ya da karşılıklı ilişki olarak değerlendirilen söylem kavramı, bireylerin etkileşim içerisinde bulunduğu farklı sosyal alanlar bağlamında dilin farklı şekillerle yapılanması durumu olarak belirtilebilir.¹³ Örneğin "medikal söylem" ile "siyasi söylem" alanı ve bu alana ilişkin dilin kullanımı farklılık göstermektedir. Söylem analizi ise söz konusu farklı dil kullanım biçimlerinin metinsel analizi olarak ifade edilebilir. Bu yönüyle söylem analizi post-yapısalcı analizde baskın olduğu şekli ile metinleri (veya dili) ya anlamları (*semantik-semantic*), bağlamı (*context*) ve iktidar/bilgi ilişkisi ya da yapısalcı dil çalışmalarındaki gibi gramer (*sentaktik-syntactic*) ya da biçim yapıları açısından incelemektedir. Diğer bir ifade ile söylem analizi çalışmaları iki düzlemde gerçekleşmektedir; metnin bağlamı ve grameri.

Söylem analizinin temel öğelerinden biri, dilin kavramları "şeyleştirme" (*reification*) süreci ile sosyal dünyanın oluşumuna yaptığı etkiyi kabul etme ve bu etkiyi açıklamak amacı ile gerekli teorik modeller, metodolojik rehberler ve analiz teknikleri geliştirmektir.¹⁴ Söylemler dünyanın farklı yönlerini ortaya koymaktadır: materyal bağlamda süreç ve güç yapılarına, zihinsel bağlamda ise düşünce, his, inanç ve sosyal dünyaya gönderme yapmaktadır.¹⁵ Disiplindeki söylem analizi çalışmalarını yapısalcı ve son dönemde özellikle post-yapısalcı dil çalışmaları etkilemesine rağmen, rasyonalist yaklaşımlar da belirli ölçüde söylem çalışmalarındaki yöntem ve kavramlara uluslararası ilişkiler değerlendirmelerinde başvurmuşlardır.¹⁶ Söylem çalışmalarını başvurduğu yöntemler ve kullandığı kavramlar açısından önemli oranda şekillendiren post-yapısalcı bakış, ontolojik olarak dili 'objektif' bir gerçeklik değil, sosyal ve daha da önemlisi politik olarak kabul etmektedir. Bu nedenle bu yaklaşıma göre söylem, kimliksel farklılıklar ve belirli materyal sorunlar üzerinden sosyal-siyasal anlamların üretilmesini ve 'şeyleşme'sini biçimlendirmektedir. Dolayısı ile söylemsel pratikler de, siyaset, kimlik ve fikirler gibi materyal ve materyal olmayan unsurları kapsayan kesişim noktası olarak görülmektedir.¹⁷

¹³ T. A. Van Dijk, "The Study of Discourse", *Discourse As Structures and Process; Discourse Studies A Multidisciplinary Introduction*, Volume I, Teun A. Van Dijk (Der.), London, Sage Publications, 1997a, s. 1-5.

¹⁴ Marianne W. Jorgensen ve Louise J. Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, London, SAGE Publications, 2002.

¹⁵ Norman Fairclough, *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, Londra ve New York, Routledge, 2003, s. 124.

¹⁶ Jennifer Milliken, "The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods", *European Journal of International Relations*, Cilt 5, Sayı 2, 1999, s. 225.

¹⁷ Lene Hansen, *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*, Londra, Routledge, 2006, s. 15.

Bu çerçevedeki söylem çalışmaları, materyal ve fikrîsel unsurların birbirlerine olan üstünlüğünü değil, söylem pratiklerinde vücut bulan etkileşimini incelemektedir. Dolayısı ile söylem analizi materyal ve materyal olmayan unsurların önemlerini ölçmeyi değil, fikrîsel ve maddi unsurların söylemsel pratikler aracılığı ile nasıl inşa edildiğini göstermeyi amaçlamaktadır.¹⁸ Somut ifadesi ile söylem temelli çalışmalar, uluslararası ilişkilerdeki başat aktörlerin siyasi tercihleri ve davranışlarında ön plana çıkan maddi ve maddi olmayan unsurlara sürekli şekilde başvuru söylemsel pratikler ile nasıl *meşruluk* ve *anlam* kazandırıldığına odaklanmaktadır. Tam da bu noktada; söylemlerin anlamlandırması bağlamında, literatürde önemli bir yer tutan Jennifer Milliken'in tipolojisine değinmek gerekir. Söylemsel pratikleri "anlamlandırma sistemi" olarak tanımlayan Milliken, söylem temelli çalışmalarında metot olarak "yüklem analizi (*predicate analysis*)" yöntemini kullanmaktadır. Yüklem analizi söylemsel pratiklerdeki fiiller, zarflar ve sıfatlara odaklanmaktadır.¹⁹ Milliken'in metodu metinsel açıdan şöyle bir örnekle açıklanabilir:

Suriye'nin İdlip Vilayetine bağlı Han Şeyhun bölgesine rejim unsurları tarafından bugün (4 Nisan [2017]) düzenlenen ve çoğu çocuk onlarca masumun hayatını kaybetmesine yol açan saldırıları şiddetle kınıyoruz. Han Şeyhun'dan intikal eden görüntü ve bilgiler, rejimin BM Güvenlik Konseyi'nin 2118 ve 2209 sayılı kararlarının açık ihlalini teşkil eden kimyasal silah kullanımını sürdürdüğüne işaret etmektedir.

Uluslararası toplumun bu saldırılar karşısında tepkisini ortaya koymasını, Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü başta olmak üzere uluslararası kuruluşların, benzerleri yakın geçmişte de cereyan eden bu tür saldırıları derhal soruşturmasını bekliyoruz. Suriye rejimi üzerinde etki sahibi olan tarafları, ateşkes düzenlemesinin ağır ihlallerini oluşturan ve tamamen sivilleri hedef alan söz konusu acımasız saldırıların derhal durdurulmasını teminen sorumluluklarını yerine getirmeye çağırıyoruz.²⁰

04 Nisan 2017 tarihinde Suriye'nin İdlip kentinde gerçekleştirilen kimyasal saldırılar hakkında Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla yaptığı açıklamada öznenin yaptığı işi belirten cümleler (*predications*) a) kimyasal saldırıyı Suriye rejiminin gerçekleştirdiği, b) Suriye'nin BM kararlarını açıkça ihlal ederek halkına karşı kimyasal silah kullandığı, c) Uluslararası örgütlerin göreve davet edildiği, ç) Suriye'nin ateşkesi ihlal ettiğini ve sivilleri hedef aldığı ve d) küresel ve bölgesel güçlerin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kimyasal saldırı gibi maddi unsurlar ön plana çıkarılmakta ve bu maddi unsurlar ile uluslararası hukuk ve insan hakları

¹⁸ A.g.e., s.20.

¹⁹ Milliken, "The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods", s. 231-232.

²⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 4 Nisan 2017, "Suriye Rejimi'nin İdlip Vilayetine Bağlı Han Şeyhun'da Gerçekleştirdiği Kimyasal Saldırı Hk. Basın Açıklaması", No: 402, http://www.mfa.gov.tr/no_102_-_suriye-rejimi_nin-idlip-vilayetine-bagli-han-seyhun_da-gerceklestirdigi-kimyasal-saldiri-hk_tr.mfa (Erişim tarihi: 06 Nisan 2017).

ihlali gibi fikirsel/normatif unsurlar söylemsel pratiklerde birleşmektedir. Böylece maddi ve maddi olmayan 'gerçeklikler'in taşıyıcısı olarak söylemsel pratikler, Suriye'yi uluslararası toplumun müdahale etmesi gereken 'şey' olarak nesneleştirirken, metin içindeki söz konusu anlamlandırma uluslararası toplumu özneleştirir.

Disiplindeki söylem çalışmalarının diğer baskın özelliği ise bilgi-iktidar ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Rasyonalist yaklaşımlar bilgiyi bilişsel bir sürecin sonucunda gelişen 'objektif' bir veri olarak ele alırken, post-yapısalcı yaklaşım 'bilgi'nin güç (iktidar) ilişkilerindeki rolüne odaklanmaktadır. Bu nedenle bilginin 'kurucu' rolünü ileri süren ana akım yaklaşımların aksine post-yapısalcı çalışmalar yapı sökülme yöntemi ile nesnel olarak sunulan bilgilerin arkasındaki iktidar ilişkilerini anlamayı amaçlamaktadır. Bu açıdan söylem analizleri, sadece devletlerin ya da uluslararası örgütlerin 'bilgi' inşasını değil bizatihi teorik perspektiflerin de söylemsel pratiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. İktidarın her yerde olduğunu savunan bu yaklaşıma göre, diğer olgular gibi uluslararası ilişkiler teorileri de iktidar-güç ilişkilerinde incelenmesi gereken analiz birimi olarak ele alınabilir.²¹ Diğer taraftan, rasyonalist bakış söylem analizini nerede ise siyasal alandaki söylemsel pratiklere kadar indirgemektedir.

Siyasal söylem analizi en basit tanımı ile siyasal aktörlerin söylemlerinin analizidir. Siyasal söylem analizi çalışmalarının büyük bir bölümü siyasetçilerin, siyasi kurumların, bakanların, devlet ve hükümet başkanlarının yerel, bölgesel ve küresel düzlemdeki söylemlerine odaklanmaktadır.²² Siyasal söylem analizinin temel prensibi dönüşümdür. Dönüşümün işaret ettiği temel nokta, benzer kelime ve cümlelere farklı ideolojik çerçevelerde yeniden ve değişen anlamlar ile başvurulmasıdır. Böylelikle yeni bir temsil durumu gelişmektedir. Ortaya çıkan temsil yoluyla yeni anlamlar oluşturulmakta ve hedef kitlenin neyi nasıl anlaması gerektiği yönlendirilmektedir.²³ Yüklem analizi örneğini rasyonalist bir yaklaşım yani siyasal söylem analizi açısından dönüştürecek olursak:

Suriye'de çocuklar öldü.

Suriye'de gerçekleştirilen saldırıda çocuklar hayatını kaybetti.

Suriye'de rejimin gerçekleştirdiği kimyasal saldırıda çoğu çocuk çok sayıda sivil yaşamını yitirdi.

Birinci cümlede Suriye'de çocukların öldüğü vurgulanırken, nesne ön plana çıkarılmakta, özneye yoğunlaşmaktan kaçınılmaktadır. İkinci cümlede ise öznenin gizlenmesine devam edilmekte ve saldırıyı *kimin gerçekleştirdiğine* değil, *kimlerin etkilendiğine* bir yönlendirme yapılmaktadır. Üçüncü cümlede ise

²¹ Senem Düzgüt-Aydın, "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 45, 2015, s. 157.

²² Van Dijk, Teun A., "What is Political Discourse Analysis?", Jan Blommaert ve Chris Bulcaen (der.), *Political Linguistics*, Amsterdam, Benjamins, 1997b, s.12.

²³ John Wilson, "Political Discourse", Deborah Schiffrin, Deborah Tannen ve Heidi E. Hamilton (der.), *Handbook of Discourse Analysis*, Oxford, Blackwell, 2001, s. 401.

metin en açık şekilde söyleme dönüştürülmekte, eylemin öznesi ifşa edilerek sebep-sonuç ilişkisi kurulmaktadır. Dolayısıyla son cümle eylemi gerçekleştiren, eylemin şekli ve eylemin sonucuna odaklanmaktadır.

Yapısalcı ve post-yapısalcı dil çalışmaları tarafından şekillenen ve son dönemde artan şekilde rasyonalist yaklaşımlar tarafından başvurulmuş söylem analizi çalışmaları kendi içerisinde Laclau ve Mouffe'un Söylem Teorisi, Eleştirel Söylem ve Söylemsel Psikoloji gibi üç farklı perspektifi ve yöntemi barındırmaktadır. Söylem analizinin bu üç önemli yaklaşımında dilin "kurucu" rolüne ilişkin ortak bir kabul vardır. Yani bu üç yaklaşıma göre, dil sosyal yaşantımızın oluşturulması ve kavramların verili (*given*) hale getirilmesi açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Bu üç yaklaşımın diğer ortak yönlerini şu şekilde özetleyebiliriz; öncelikle her üç yaklaşım bilginin objektif olma özelliğine karşı çıkmakta ve "orada" bir gerçeklik olduğu iddiasını bizim dünyayı yorumlama biçimimiz olarak değerlendirmektedir. İkinci olarak ise tüm gerçekliğin tarihsel ve kültürel bir bağlamı olduğunu vurgulayan söz konusu yaklaşımlar bağlam temelli bilgi yaklaşımını benimsemekte ve kurucu bilgi ve meta teorilere karşı çıkmaktadır.

Üçüncü olarak da dünyayı anlayış biçimimizin sosyal bir etkileşim süreci ile mümkün olduğuna dikkat çekerek bu süreçte bilgiyi kurma üzerinde farklı guruplar arasında bir mücadelenin olduğunu ve bu mücadeleye göre doğru ve yanlış olarak bilinen "şeylerin" değiştiğini vurgulamaktadırlar. Son olarak bilgi ve sosyal eylem arasındaki bağlantıya değinerek, sosyal anlayışların dünyayı farklı yorumlamasının farklı sosyal eylemlere ve "gerçekliklere" dayalı sosyal yapılanmalara yol açtığını savunmaktadırlar.

Diğer taraftan, ortak noktalar taşımalarına rağmen son dönem Marksist yaklaşımlardan etkilenen özellikle eleştirel söylem analizi diğer iki yaklaşımdan önemli oranda farklılık göstermektedir.²⁴ Temel varsayımları Norman Fairclough, Teun A. Van Dijk ve Ruth Wodak gibi düşünürler tarafından oluşturulan eleştirel söylem analizi de sosyal dünyanın oluşumunda ve iktidar ilişkilerinde söylem boyutuna vurgu yapmaktadır.²⁵ Fakat Laclau ve Mouffes'in söylem analizi çalışmalarının aksine eleştirel söylem analizi sosyal ilişkilerin oluşmasında sadece söylemsel olguların değil, toplumsal hayatın söylemsel olmayan (*non-discursive*) diğer boyutlarına; yani maddi faktörlerin de etkisine dikkat çekmektedir. Bu durum ise eleştirel söylem analizinde varolan geleneksel Marksizm'in bir etkisi ve bu yaklaşımın sadece söylemin etkisine vurgu yapan post-yapısalcı yaklaşımdan ayrılan yönü olarak görülebilir. Diğer taraftan söylemsel pratikleri öncelemeyi sürdürmesi, sistemi dönüştürme potansiyeli olan aktörleri sadece işçi sınıfı ile sınırlandırmaması ve ideal-nihai düzenden ziyade sürekli eleştiriye açık düzen öngörmesi Marksist yaklaşımlar ile eleştirel söylem arasındaki bazı farklılıklar olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede toplumsal hayatta yaşanan söylemsel ve söylemsel olmayan

²⁴ Jorgensen ve Phillips, a.g.e., s. 5-7.

²⁵ Paul Chilton, "Missing Links in Mainstream CDA: Moduls, Blends and the Critical Instinct", Ruth Wodak ve Paul Chilton, John Benjamin (der.), *A New Agenda in Critical Discourse Analysis*, Amsterdam, Publishing Company, 2005, s. 20-21.

değişimin araştırılmasını amaçlayan eleştirel söylem analizi, metinler ve söylemler arası gerçekleştirdiği çalışmalarla sosyal dünyanın tekrardan nasıl üretildiğini ya da değiştirdiğini anlamaya çalışmaktadır.²⁶

Sosyal ve kültürel yapılar ile söylem arasındaki ilişkiyi inceleyen bu yaklaşım,²⁷ gücün kötüye kullanılmasını ve sosyal adaletsizliği anlamaya çalışan bir söylem analizi çeşididir. Uluslararası ilişkilerdeki güncel tartışmalardan ziyade sosyal ve siyasal meselelere yoğunlaşan bu yaklaşım, sosyal gelişmeleri anlama ve açıklama kaygısında diğer söylem çalışmalarından kısmen farklı bir yöntem ve yaklaşım sunmaktadır. "Metin, konuşma, sosyal kavrama, güç, toplum ve kültür arasındaki girift ilişkiye" yoğunlaşan eleştirel söylem analizinin temel amacı toplumsal güç ve nüfuz ilişkilerinin doğasını yorumlamak fakat daha önemlisi bunları daha adil ve eşit olan ile değiştirmektir.²⁸

Söylemde Eylemsel ve Eleştirel Dönem Düşünsel ve Kavramsal Kökleri

Eleştirel teorilerin düşünsel kökleri diyalektik anlayışa; yani söylem ile sosyal ilişkilerin birbirini karşılıklı şekilde biçimlendirdiğini savunan Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger, Max Horkheimer, Theodor W. Adorno ve Jürgen Habermas, Antonio Gramsci gibi düşünürlerin varsayımlarına dayanmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren Robert W. Cox gibi Neo-Gramşciyan yaklaşımların da etkisi ile yoğun bir şekilde ön plana çıkan bu yaklaşım,²⁹ "eşit ve adil olmayan" mevcut küresel sisteme alternatif sistem ya da sistemler geliştirmeyi amaçlamaktadır.³⁰ Eleştirel teorilere göre, modern toplumun şekillenmeye başladığı 17. ve 18. yy'lardan itibaren aydınlanma ya da mantık çağının temel hedefi doğayı ve insan eylemlerini kontrol etme; diğer bir ifade ile rasyonel ya da teknik çıkar olmuştur. Fakat aydınlanmanın teknik çıkarlarına dayalı rasyonalite zamanla günümüzdeki adil ve eşit olmayan küresel düzene yol açmıştır. Bu yaklaşıma göre, insanlık artık aydınlanmanın temel hedeflerinden biri ve uzun süredir ihmal edilen diğer boyutu olan

²⁶ Ahmet Kocaman, "Dilbilim Söylemi", Ahmet Kocaman, Sükriye Ruhi...et.al (der.), *Söylem Üzerine*, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2009, s. 7.

²⁷ Senem Aydın Düzgüt, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Postyapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 29, 2011, s. 55.

²⁸ Teun A. Van Dijk, "Critical Discourse Analysis", Deborah Schiffrin, Deborah Tannen ve Heidi E. Hamilton (der.), *Handbook of Discourse Analysis*, Oxford, Blackwell, 2001, s. 352-353; Teun A. Van Dijk, "Principles of Critical Discourse Analysis", *Discourse & Society*, Cilt 4, Sayı 2, 1993, s. 253; Teun A. Van Dijk, "Discourse, Power and Access", C. R. Caldas-Coulthard ve M. Coulthard (der.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, London, Routledge, 1996, s.84.

²⁹ Mehmet Akif Okur, "Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, İktidarın Sosyolojisi Üzerine", *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 12, No. 46, 2015, s. 131-151; Richard Devetak, "Critical Theory", Scot Burchill, Andrew Linklater... et al (der.), *Theories of International Relations*, New York, Palgrave Macmillan, 2005b, s. 137-140.

³⁰ Michael Biling, "Critical Discourse Analysis and the Rhetoric of Critique", Gilbert Weiss ve Ruth Wodak (der.), *Critical Discourse Analysis Theory and Interdisciplinarity*, New York, Palgrave Macmillan, 2007, s. 35.

özgürleşme sürecini başlatacak özgürleştirici çıkara (*emancipatory interest*) yönelmelidir.³¹

Bu nedenle özgürleşme ve daha eşit ve adil bir toplum düzen amacı ile eleştirel teori ve bu yaklaşımın bir dalı olan eleştirel söylem analizi çalışmaları, toplumdaki güç temelli ilişkileri ortaya çıkarmayı hedeflemektedirler. Bu bağlamda analizlerini dil üzerinden gerçekleştiren eleştirel söylem analizi, toplumdaki eşit ve adil olmayan ilişki biçimlerinin devamını sağlayan iktidar yapılarını söylemsel bir *teste* tabi tutmaktadır.³² Teorileri "her zaman birileri ve bir amaç için" olarak değerlendiren bu perspektif, mevcut yapıları sorgulamayan ve olduğu gibi kabul eden teorik çerçeveleri problem çözücü (*problem solving*) teoriler olarak tanımlamaktadır.³³ Diğer eleştirel yaklaşımlar gibi teoriyi "objektif" ya da değer yargılarından bağımsız bir "gerçeklik" olarak değil, normatif ve politik bir duruş olarak gören³⁴ eleştirel söylem analizi, iktidar ilişkilerini meşrulaştıran, normalleştiren ve doğallaştıran söylemler arası (*interdiscursive*) ilişkiselliği araştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda kavramsal araçlarını dilbilimsel alandaki yapısalcı ve post-yapısalcı çalışmalardan alan eleştirel söylem analizi, iktidar kesimlerince oluşturulan "gerçek" ya da "gerçeklik temsillerini" yapı söküme uğratmaya ve daha özgür, adil ve eşit bir düzene ulaşmaya yoğunlaşmaktadır.³⁵

Eleştirel söylem analizi olarak ortaya çıkan ve henüz bir "okul" olarak adlandırılan bu yaklaşımı şekillendiren dil alanındaki başlıca çalışma ve düşünürler şu şekildedir; yapısalcı dil çalışmaları yürüten İsviçreli düşünür Ferdinand de Saussure (1857-1913)³⁶, "metin dışında başka gerçeklik yoktur" diyerek ve bilgi/iktidar ilişkilerini söylemsel düzlemde analiz ederek sosyal bilimler literatürüne yapı söküme kavramını kazandıran ve Jacques Derrida'dan önemli derecede etkilenen Fransız düşünür Michel Foucault (1926-1984).³⁸ Son dönem sosyal bilimler çalışmalarına önemli katkılar yapan Derrida ve Foucault, eleştirel söylemin temel araştırma konusu olan iktidar ilişkilerinin getirdiği toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliği incelemede önemli analitik ve

³¹ Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Elif Öztartan (çev.), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010; Smith, a.g.e., s. 11-47.

³² Hosney M. El-Daly, "On the philosophy of Language: Searching for Common Grounds for Pragmatics and Discourse Analysis", *International Journal of Academic Research*, Vol. 2, No. 6, 2010, s. 46-50.

³³ Robert W. Cox, "Social forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Milennium Journal of International Studies*, Vol. 10, No. 2, 1981, s. 126-155.

³⁴ Andrew Linklater, "The Changing Countours of Critical International Relations Theory", Richard Wyn Jones (der.), *Critical Theory and World Politics*, ABD, Lynne Rienner Publishers, 2001, s. 27.

³⁵ Jorgensen ve Phillips, a.g.e., s. 10-12.

³⁶ Ferdinand D. Saussure, *Course in General Linguistics*, New York, Philosophical Library, 1959.

³⁷ Bu yöntem ile Derrida, kavramların iddia ettiği gibi "tarafsız", "istikrarlı" ya da "objektif" olmadığını ve dahası çoğu zaman kaçınılmaz olarak hiyerarşik olduğunu belirtir. Bu nedenle Derrida yapı söküme yöntemi ile "anarşi/hiyerarşi" örneğinde olduğu gibi zıt kavramlar arasında varolan birbirine bağımlılığı ve birbiri arasındaki söylemsel mücadeleyi göstermeyi amaçlar. Richard Devetak, "Postmodernism", Scot Burchill, Andrew Linklater... et al (der.), *Theories of International Relations*, New York, Palgrave Macmillan, 2005a, s. 168.

³⁸ Jan Selby, "Engaging Foucault: Discourse, Liberal Governance and the Limits of Foucauldian IR", *International Relations*, Vol. 21, No. 3, 2007, s. 328.

kavramsal araçlar sunmuştur. Bu çerçevede Foucault'un *Bilgi'nin Arkeolojisi ve Bilgi/İktidar* adlı çalışmalarında söylemler arası ilişkileri, söylem biçimleri, uygulamaları ve söylemsel devamlılıktan ziyade tarih süresince kopuşları ve iktidar/bilgi arasındaki ilişkileri incelemesi bu alandaki çalışmalara katkı sağlamıştır.³⁹

Yapısalcı dil yaklaşımlarına göre, toplumsal ilişkilerin oluşum sürecinde tam olarak gerçekliği yansıtmayan ve dil aracılığı ile kurulan "gerçekliğin temsilleri" inşa edilmektedir. Gerçekliğin var olmadığı anlamına gelmeyen bu durum, sadece fiziksel varlıkların söylem ya da dil ile anlam kazandığına dikkat çekmektedir. Dilin işaretlerden (*signs*) oluşan bir sistem ve değişmez bir yapı olarak algılanması, Saussure'nin yapısalcı çerçevedeki dil çalışmalarına işaret etmektedir. Bu bağlamda Saussure ve diğer yapısalcı düşünürler dilde (*language*) varolan "belirleyici" (*deterministic*) yapıları ve bu yapılar tarafından şekillenen toplumsal ilişkileri anlamayı amaçlamaktadırlar.⁴⁰ Diğer bir ifade ile bu yaklaşıma göre, dilin anlamları verili ve sistemik; yani biçimsel olan yapısı ortaya çıkarıldığı ve kavrandığı takdirde toplumsal ilişkiler de önemli oranda analiz edilebilmektedir. Bu çerçevede Saussure, anlam farklılığı üzerinden nesnelere tanımlayan işaretleme sisteminin gösteren (*signifiant*) ve gösterilen (*signifié*) şeklinde iki olgudan oluştuğunu belirtmektedir. Kelimelere atfettiğimiz anlamların söz konusu kelimelerde içkin olmadığına dikkat çeken Saussure'a göre bu süreçler toplumsal geleneklerin bir sonucu olarak belirli anlamlara belirli seslerin atfedilmesi ile ortaya çıkmıştır. Böylece Saussure, kelimelerdeki ya da işaretlerdeki anlamın söz konusu işarette/kelimede içkin olmadığını ve bir işaretin değişmez ve sabit (*fixed*) anlamının diğer işaretler ile olan farklılık ya da zıtlık ilişkisinden kaynaklandığını iddia etmektedir.⁴¹

Saussure'a göre, her bir düğümün (*knot*) ağdaki yerinin sabitlenmesi ile ortaya çıkan balık-ağı (*fishing-net*) örneğinde olduğu gibi işaretlerin de birbirleri ile olan ilişkisinden biçimsel ve sistemik dil yapısı ortaya çıkmaktadır. Sistemik ya da verili ve sabit dil yapısı olmasına rağmen Saussure bu yapıların toplumsal bir kurum olması nedeni ile zamanla değişime uğrayabileceğini son noktada kabul etmektedir. Böylece dolaylı bir şekilde olsa da Saussure, daha sonra post-yapısalcıların dil çalışmalarına temel oluşturan bir noktaya; yani dil (*language*) ve gerçeklik arasında varolan keyfi ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu görüşlerine rağmen Saussure, dilden bağımsız olmamakla birlikte bireylerin

³⁹ Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge&The Discourse on Language*, Tavistock Publications Limited, 1972; Michel Foucault, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*, 1980.

⁴⁰ Temelde yapıların insan eylemlerinde belirleyici olduğunu düşünen yapısalcı yaklaşımlar, söz konusu yapıların anlaşılması ile birlikte toplumsal olayların daha net anlaşılabilirliğini savunur. Bu bağlamda sosyoloji alanında çalışma yürüten düşünürler sosyal yapılara (*social structures*) odaklanırken dil çalışmaları da dilbilimsel yapıları (*linguistic structures*) analiz etmiştir. George Ritzer, *Sociological Theory*, New York, The MacGraw-Hill Companies, 1992, s. 593-594.

⁴¹ Örneğin ona göre, "kedi" anlamı "köpek" kelimesi ya da "sıcak" işareti zıttı olan "soğuk" olmadan bir anlam ifade etmeyecektir. Tüm kelimelerin birbiri ile olan bu ilişkiselliği nedeni ile belli bir yapıya bağlandığını belirten Saussure, farklılık ya da zıtlık ilişkisine dayalı biçimsel (*formal*) ve sistemik dilbilimsel yapının anlaşılması ile toplumsal sürecin kavranabileceğini iddia eder. Ritzer, a.g.e., s. 594; Jorgensen ve Phillips, a.g.e., s. 4-8.

gündelik dil kullanımına işaret eden parole (*güncel konuşma*) durumunu, dilin gerçek anlamını değiştirdiği ve aynı zamanda anlamını bozduğu için incelemeyi gerekli görmemektedir.⁴² Temel çıkış noktasını yapısalcılıktan alan post-yapısalcılık yaklaşımı ise söz konusu teoriyi birkaç açıdan değişime uğratmaktadır. "İşaretler anlamını gerçekliğe temas ederek değil işaretler ağı içerisindeki içsel ilişkilerden almaktadır" şeklindeki görüşü savunan yapısalcı düşünceden hareketle, post-yapısalcılar yapısalcıların dilin yapısını istikrarlı, değişmez ve işaretler ağını kavramaya elverişli bir araç olarak görmesine karşı çıkmaktadırlar. Bu çerçevede de *language* ve *parole* arasındaki keskin ayrımı yok saymaktadırlar.⁴³

Yapıların süreklilik göstermesine rağmen belirli zamansallıklar (*temporalities*) ile değişim geçirdiğini kabul eden post-yapısalcılar, böylelikle yapısalcılıkta varolan değişim sorununu da çözmeyi amaçlamaktadırlar. Post-yapısalcılık dilin yapısı ve bu yapıda birbirleri ile zıtlık ve karşıtlık ilişkisi bulunan işaretlerin anlamlarının değişiklik gösterdiğini savunmaktadır. Bu değişim ise yapısalcıların dilin çok keyfi kullanımı olarak gördükleri ve post-yapısalcıların önemli bir olgu olarak değerlendirdikleri *parole*'nin; diğer bir ifadeyle dilin biçimsel-anlamsal yapısının söylemsel pratiklerde nasıl değiştiğinin analiz edilmesi ile mümkündür. Yapısalcıların aksine eleştirel söylem analizinin de temelini oluşturan yaklaşıma göre post-yapısalcılar, dilin ve ona bağlı olarak toplumsal yapının oluşturulması, tekrar üretilmesi ve değiştirilmesini söz konusu somut dil kullanımına (*parole*) dayandırmaktadırlar. Post-yapısalcılara göre, belirli bir söz eylem (*speech act*) ya da yazma sırasında iktidar kesimleri varolan dil yapılarından faydalanabilirler. Diğer taraftan toplumda yer alan diğer alternatif güçler, iktidar mücadelesi süresince farklı siyasi söylem stratejileri geliştirerek toplumsal ilişkileri anlamlandıran işaretleri yeniden tanımlama ve sabit hale getirmek yolu ile mevcut dil ve söylem yapısına meydan okuyabilirler.⁴⁴

Bu bağlamda söylem ve söylemsel mücadele Foucault'un da işaret ettiği gibi kelimeler, dil, metin ve bağlam gibi olguları içermekte ve söz eylemler de anlamlarını/güçlerini diğer söz eylemler ile yakınlığı oranında elde etmektedirler. Bu nedenle Foucault'a göre, belli bir metinde içkin olan söylemin anlamlandırılması yapısalcı dil çalışmalarının yaptığı gibi metni bağlamından kopararak sadece gramer yapısı ya da kelime analizi ile mümkün değildir. Tam aksine söylemsel analiz, bilgi iktidar arasındaki ilişkileri dikkate almalı ve metni belirli söylemsel ya da metinler arası ilişkiler bağlamında değerlendirmelidir. Böylece yapısalcı yaklaşımın aksine bu tutum, dilin tarihsel

⁴² Jorgensen ve Phillips, a.g.e., s. 10.

⁴³ Toplumsal bir kurum olması dolayısı ile dünyayı açıklayan kavramların anlamlarını dikte edemeyeceğini iddia eden bu yaklaşıma göre, "köpek" örneğinde olduğu gibi bir işaretin biçiminin toplumdan topluma farklılık göstermesi ve aynı işaretin içeriğinin aynı toplumda farklı durumlara uygulanırken değişime uğrayabilmesi "dil"in keyfilığının bir diğer kanıtıdır. *Jørgensen ve Phillips*, a.g.e., s. 8-13.

⁴⁴ Antonio Reyes, "Strategies of Legitimization in political discourse: From words to Actions", *Discourse Society*, Vol. 22, No. 6, 2011, ss. 781-807; Jorgensen ve Phillips, a.g.e., s. 12.

ve keyfi (parole) yönünü ön plana çıkarmaktadır.⁴⁵ Foucault'a göre söylem özneyi, tarihi ve bilgiyi birleştiren kavram rolünü üstlenmektedir. Bu çerçevede Foucault, bir kavramı tanımlama, mitleştirme ve şeyleştirme (*reification*) gücünün iktidar ve bilgi arasındaki söylemsel ilişki ile açıklanabileceğini savunmaktadır.⁴⁶ Dilin keyfi yapısını dil oyunlarından ziyade iktidar oyunları ile açıklayan Foucault, iktidar/bilgi ilişkilerini anlamlandırmak için Nietzsche'nin soykütüğü (*genealogy*) kavramına başvurmaktadır. Bu yaklaşımın eleştirel söylem analizi çalışmalarında da etkisi söz konusudur. Önceleri *arkeoloji* metodu ile beşeri bilimlerin tarihsel ve ampirik yönünü inceleyen Foucault, daha sonra *genealogy* yaklaşımı ile "doğruluk iddiaları" ya da "doğrunun rejimleri"nin başat konuma ulaşma ve diğer söylem ya da "doğruluk iddialarının" yenilgiye uğrama süreçlerini incelemektedir.⁴⁷

İktidar-Söylem İlişisine Eleştirel Yaklaşım: Daha Adil ve Eşit Bir Aydınlanma

Saussure ve etkilediği kişilerce gerçekleştirilen yapısalci dil çalışmaları, sosyal ilişkilerdeki 'yasa'ları dil üzerinden anlamayı amaçlamıştır. Dolayısı ile bu yaklaşım dilin sosyal ilişkilerdeki kurucu 'rolü'ne gönderme yapmaktadır. Bu yaklaşımın aksine Foucault ve post-yapısalci dil çalışmaları, dilin ve söylemin 'yapı sökülme' boyutunu ön plana çıkararak 'tarafsız' ve 'nesnel' sunulan sosyal ilişkilerdeki iktidar ve güç pratiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Marksist geleneğin bazı unsurlarını barındıran eleştirel söylem analizi çalışmaları ise bu iki dil yaklaşımı arasında kendini konumlandırmaktadır. Eleştirel söylem çalışmaları kendisini sadece yapısalci ve post-yapısalci dil çalışmaları arasında değil aynı zamanda maddi koşullara odaklanan Marksist ve maddi olmayan koşulları önceleyen (post)-yapısalci yaklaşımlar arasında da kendini alternatif bir yaklaşım olarak konumlandırmaktadır. Bilindiği gibi Marksist yaklaşımlar sosyal ilişkileri açıklamada daha materyal-maddi (ekonomik) koşullara odaklanarak "gerçeklik" değerlendirmesi yapmayı amaçlarken post-yapısalci yaklaşımlar baştan itibaren "gerçeklik" yorumuna karşı çıkarak sosyal ilişkilerin maddi olmayan söylemsel pratiklerce belirlendiğini varsaymaktadır. Böylece üçüncü yol olarak adlandırılabilir bu yaklaşım, post-yapısalci çalışmalardaki gibi adil ve eşit olmayan sosyal ilişkileri yapı sökülme uğratarak ve söylemsel pratiklere maddi koşulları da ekleyerek tartışmayı daha da ileriye taşımaktadır. Yapısalci yaklaşımlardaki gibi dilin ve söylemsel pratiklerin sosyal ilişkilerdeki kurucu rolünü dikkate alan eleştirel söylem çalışmaları, yapı sökülme uğrattığı sosyal

⁴⁵ Himmet Hülür, "Epistem ve Dil: Michael Foucault'da Tarih ve Eklemlenme", *EKAV Akademi Dergisi*, Sayı: 39, 2009, s. 12-13.

⁴⁶ *Foucaultçu söylem analizi bağlamında egemenlik kavramının ve iç-dış ayrımının dış politika üzerinden söylemsel pratikler ile nasıl mitleştirildiğine yönelik detaylı bir çalışma için bakınız; Ali Balci, "Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Vol. 15, No. 4, 2007, s. 3-29.*

⁴⁷ Martin Griffiths, Steven C. Roach ve M. Scott Solomon, *Fifty Key Thinkers in International Relations*, New York, Routledge, 2009, s. 267-269.

ilişkileri ve maddi koşulları daha adil ve eşit düzlemde *yeniden kurmayı* hedeflemektedir. Bu şekilde söylemsel analizlerine 'eleştirel' ve 'eylemsel' boyut kazandıran bu çalışmalar, söylemsel ve söylemsel olmayan pratikleri analize dâhil ederek *aydınlanmacı* bir program benimsemektedir.⁴⁸

Sosyal değişimlerin oluşumunda ve yeniden düzenlenmesinde dile önem veren eleştirel söylem perspektifi, Wilhelm Dilthey tarafından kavramsallaştırılan sosyal bilimlerdeki "anlama" ve "açıklama" şeklindeki ayırmda "yorumsamacı-inşaaacı" ya da "anlama" çerçevesinde değerlendirilebilir. Fakat bu çerçevedeki diğer teorilerden farklı olarak eleştirel söylem analizi, belli bir teorik çerçeve veya yöntem önermemektedir. Bu nedenle eleştirel söylem analizi çalışmaları, disiplinler arası analiz yapan bir "okul" ya da "program" olarak tanımlanmaktadır.⁴⁹ Fairclough'un *Söylem ve Toplumsal Değişim* adlı eserindeki varsayımları temel alan bu tutum, zaman içerisinde söylem analizi çalışmalarına "eleştirel yaklaşımlar" perspektifini eklemiştir.⁵⁰ Bu önemli katkı sonucu sosyal ilişkileri açıklama gücü yükselen eleştirel söylem analizine göre, toplumsal eylem biçimi olan söylem toplumsal dünyayı inşa eden ve diğer sosyal eylemler tarafından etkilenen bir olgudur. Bu açıdan söylem diğer sosyal alanlar ile diyalektik bir ilişki içerisinde bulunmaktadır.

Eleştirel söylem analizleri iktidar üzerine yaptıkları çalışmalarda söylemin toplumsal egemenliği nasıl yeniden ürettiğini, iktidarın toplumsal açıdan dezavantaj oluşturacak şekilde kötüye kullanılmasını ve bunun sonucunda egemenlik altına alınmaya çalışılan toplum kesimlerin buna gösterdiği *söylemsel* direnci anlamaya çalışmaktadır.⁵¹ Bu yönüyle bu çalışmalar, söylemsel pratiklerde görünür olan iktidar farklılıklarına ve bu farklılıkların sosyal yapılarıdaki etkisine odaklanmaktadır.⁵² Bu yaklaşıma göre, söylemsel pratikler iktidar ilişkilerinin yol açtığı eşit ve adil olmayan durumun toplumsal guruplar arasında oluşmasına ve tekrar üretilmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda "eleştirel" tutum adil ve eşit olmayan toplumsal düzeni meşrulaştıran ve toplumdaki başat güçler tarafından geliştirilen söylemsel pratiklere yoğunlaşmaktadır.

Bu nedenle, eleştirel söylem analizi kendisini politik olarak "tarafsız" değerlendirmemekte ve etkin bir iletişim süreci ile toplumda daha eşit ilişki tarzı kurmayı önermektedir.⁵³ Dolayısı ile bu yaklaşımın temel amacı belli bir

⁴⁸ Haley Woodside-Jiron, "Critical Policy Analysis: Researching the Roles of Cultural Models, Power, and Expertise in Reading Policy", *Reading Research Quarterly*, Cilt 38, Sayı 4, s. 533; Gilbert Weiss ve Ruth Wodak, "Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis", Gilbert Weiss ve Ruth Wodak (der.), *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity*, Hampshire ve New York, Palgrave Macmillan, 2003, s. 14.

⁴⁹ Weiss ve Wodak, a.g.e., s. 1-13.

⁵⁰ Norman Fairclough, *Discourse and Social Change*, Polity Press, 1992.

⁵¹ Ruth Wodak ve Michael Meyer, "Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology", Ruth Wodak ve Michael Meyer (der.), *Methods of Critical Discourse Analysis*, Londra, Sage, 2002, s.9.

⁵² *Ibid*, s. 12.

⁵³ T. Van Leeuwen, "Legitimation in Discourse and Communication", *Discourse&Communication*, Vol. 1, No. 1, 2007, s. 91-112; El-Daly, a.g.e., s. 46-50.

disipline, paradigmaya ya da söylem teorisine katkı sağlamak değil, baskı altına alınan sosyal meseleleri eleştirel bir yaklaşım ile gündeme getirmektir. Teoriler, tanımlamalar, metotlar ve ampirik çalışmaların sosyal bilimlere katkısı böyle bir sosyo-politik amaca, yani özgürleştirici hedefe odaklanması çerçevesinde ele alınmaktadır. Bununla birlikte pozitivist bilim felsefesini önceleyen bazı yaklaşım ve teoriler ile söylem analizi alanındaki farklı okullar eleştirel söylem analizinin söz konusu politik duruşunu ve bilimselliğin temeli görülen "tarafsız" duruşu onaylamamasını eleştirmektedirler. Dahası bağlamın özelliklerinin okuyucu ve araştırmacılar tarafından dikkatlice analize dâhil edilmesini savunan bu görüşler, eleştirel söylem analistlerinin savundukları gibi bağlamın özelliklerini yeterince dikkate almadıklarını belirtmektedirler.⁵⁴ Dolayısı ile eleştirel söylem analizine ve bu yaklaşımın ön plana çıkan varsayımlarına da uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından ve kendi içerisinden önemli eleştiriler yöneltilmektedir.

Karmaşık sosyal meseleler nedeni ile sosyo-politik tutumu öncelediğini savunan eleştirel söylem analistleri ise, bu durum için sadece politik duruşu değil disiplinler arası çalışmayı gerekli ve teoriler, metodolojiler ve tanımlamalar arasındaki keskin farklılaşmayı da önemsiz görmektedir. Bu nedenle söz konusu yaklaşım metin, iktidar, konuşma, sosyal biliş (*social cognition*), toplum ve kültür gibi söylem ilişkilerine katkı sağlayan tüm boyutları içermeyi ve incelemeyi amaçlamaktadır. Dijk'e göre, bu çerçevede yürütülen çalışmalar günlük sorunların ötesinde bir tartışmayı ele almakta ve bunların başarısı ise eşit ve adil olmayan düzende yapabileceği değişim ile yakından ilgili olmaktadır. İktidarı Foucault'taki gibi sadece üretici olarak değil ayrıca sömürücü bir mekanizma olarak değerlendiren Dijk, bilişsel yapıların (*forms of social cognition*); yani toplumun algısı ve zihnini yönetme sürecinin toplumsal ve söylemsel pratikler arasında arabulucu bir rol oynadığını savunmaktadır.

Tarihsel ve söylemsel yaklaşım öneren Dijk, söylemi eşit ve adil olmayan toplumsal düzenin sürdürülmesi aşamasında toplumsal bilgi ve hafızayı şekillendiren söz eylemler olarak görmektedir. Bu söz eylemler ise meşrulaştırma, kontrol, manipülasyon veya benzeri araçlar olarak tanımlanmaktadır. Metin kısmını ise, somut sözel ve yazılı dokümanlar oluşturmaktadır.⁵⁵ Böylece eleştirel söylem yaklaşımına göre, toplumda hâkim olan kesimler karmaşık, gizli ve açık şekilde yürüttükleri söylemsel ve söylemsel olmayan uygulamalar ile toplumdaki eşit ve adil olmayan durumu olağan göstermeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla eleştirel söylem analizi metinler arası ve söylemler arası bir analiz biçimi benimseyerek söz konusu

⁵⁴ Ruth Breeze, "Critical Discourse Analysis and Its Critics", *Pragmatics*, Vol. 21, No. 4, 2011, s. 520-521.

⁵⁵ Dijk, a.g.e., s. 252-257.

karmaşık yapıları; yani metin, söylem, zihin, iktidar ve toplumsal eşitsizlik arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.⁵⁶

Bu bağlamda söylemler arası ilişki metodu, farklı söylemlerin belirli bir iletişimsel süreçte bir araya gelmesini incelemektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde, farklı söylemlerin yeni ve karmaşık şekilde birleşmesi toplumsal ve söylemsel değişimin itici gücü ve işareti olarak kabul edilebilir. Söylemlerin geleneksel yollarla devam ettiği söylemsel pratikler ise, baskın söylem düzeninin ve dolayısıyla sosyal oluşumun işareti olarak görülmektedir. Bu nedenle eleştirel söylem analizine göre, söylemsel *yeniden üretim* ya da *değişim* belli bir söylem düzeninde gerçekleşen farklı söylemler ve söylemin farklı düzenleri arasındaki ilişkiler ya da mücadeleler araştırılarak analiz edilmelidir.⁵⁷ Metinler arası ilişki ise, iletişimsel etkinlik (*communicative events*) çerçevesinde bir metnin diğer metinlerle bağlantısını araştırmaktadır. Bu yaklaşıma göre, metinler arası bir zincirin halkası olan herhangi bir metin, diğer metin ya da metinlerden bazı öğeler taşımaktadır. Bu metot, tarihin metin üzerindeki ve metnin de tarih üzerindeki etkisini kabul etmektedir. Ayrıca, belirli oranda değişime uğramasına rağmen herhangi bir metnin önceki metinlerden faydalandığını kabul etmektedir. Bu yönüyle eleştirel söylem analizi çalışmaları, tarihi ilerleme ve değişime işaret etmektedir.

Metinler ve söylemler arası çalışmalar gerçekleştiren eleştirel söylem çalışmaları, iki durumu daha güçlü temelde yorumlamak amacı ile çalışmalarına üçüncü bir analiz düzeyini, yani "bağlam"ı dâhil etmekte ve böylece dönüşen toplumsal eylem durumunu incelemektedir. Bu nedenle, söylemsel pratikler dışında söylemsel olmayan pratikler de analizlere tabi tutmaktadır. Böylece, eleştirel söylem temel amacını dil kullanımı ve toplumsal eylem arasındaki bağlantıları incelemek şeklinde inşa etmektedir.⁵⁸ Bu durum, söz konusu çalışmaların salt dil içi koşul ile sınırlı tutulmamasına katkı sağlamaktadır. Dolayısı ile yeterli bir analiz için iletişim eylemine katılanlar, iletişimin kültürel ve toplumsal boyutu, iletişim eylemindeki kişilerin varsayımları, dünya görüşleri ve beklentileri gibi farklı boyutlara önem atfetmek gerekmektedir.⁵⁹ Özetlersek, eleştirel söylem analizi mevcut sistemin adil ve eşit olmayan durumunu *normalleştiren* söylemsel ve söylemsel olmayan pratikleri anlayarak bu sisteme aydınlanma amacının özgürleşme boyutunu önceleyen alternatif düzenler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzde sosyal ilişkiler gibi bu ilişkileri açıklama ve anlama çabası içerisinde olan yaklaşımlar da dönüşüm içerisinde. Bu çerçevede, tarihsel ve

⁵⁶ T. A. Van Dijk, "Discourse and Manipulation", *Discourse and Society*, Vol. 17, No. 2, 2006a, s. 359-383; T. A. Van Dijk, "Discourse, context and cognition", *Discourse Studies*, Vol. 8, No. 1, 2006b, s. 159-177.

⁵⁷ Jorgensen ve Phillips, a.g.e., s. 82-84.

⁵⁸ Jorgensen ve Phillips, a.g.e., s. 69-74.

⁵⁹ Kocaman, a.g.e., s. 9.

kavramsal 'kökleri'ni sürdürmelerine ve temel ontolojik-epistemolojik tutumlarına 'bağlı' kalmalarına rağmen 'yeni' gelişmeleri *doğru* temelde analiz etmeyi amaçlayan uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının zaman içerisinde farklı biçimleri gelişmiştir. Benzer değişim ve dönüşüm süreçlerinin disiplinde son dönemde etki ve önem kazanmaya başlayan dil ve söylem çalışmalarında da görüldüğü anlaşılmaktadır. Ontolojik ve epistemolojik temelde dili ve söylemsel pratikleri incelemesine rağmen ve yapısalcı ve post-yapısalcı yaklaşımların şekillendirdiği söylemsel çalışmalar son dönemde 'eleştirel' ve 'eylemsel' bir zemine doğru yönelmiştir.

Bu yönelim ile birlikte önceleri ya sosyal ilişkileri dilin kurucu rolü ile anlama ya da yapı sökülme yolu ile iktidar-bilgi ilişkilerini ortaya çıkarma şeklinde gerçekleşen söylemsel çalışmalar, sosyal ilişkileri daha adil ve eşit şekilde yeniden kurma *programını* benimsemeye başlamıştır. Bu çerçevede, metinler ve söylemler arası pratikleri bağlamsal düzlemde analiz eden ve söylemsel ve materyal pratiklerin etkileşim içerisinde olduğunu savunan eleştirel söylem analizi yaklaşımı, adil ve eşit olmayan ve iktidar-güç ilişkilerini muhafaza eden söylemsel pratiklere karşı alternatif söylemsel mücadeleyi önermektedir. Diğer bir ifade ile, mevcut düzeni söylemsel pratikler ile dönüştürmeyi amaçlayan ve böylelikle sosyal ilişkilere karşı revizyonist bir yaklaşım sergileyen eleştirel söylem çalışmaları, sosyo-politik programını aydınlanmayı yeniden ve daha adil ve eşit bir şekilde gerçekleştirmeye dayandırmaktadır. Sonuç itibari ile küresel düzeni özellikle söylemsel pratikler aracılığı ile dönüştürme önerisi uluslararası ilişkiler disiplinindeki ve söylem analizi çalışmalarındaki diğer yaklaşımlar ile eleştirel söylem analizi çalışmaları arasındaki temel farka işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

ASHWORTH, Lucian M., *A History of International Thought: From the Origins of the Modern State to Academic International Relations*, Oxon ve New York, Routledge, 2014.

AYDIN-DÜZGİT, Senem, "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 12, Sayı 45, 2015, s. 153-168.

AYDIN-DÜZGİT, Senem, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Post-yapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 29, 2011, s. 49-70.

AYDIN, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 33-60.

AYDIN, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 51, No.1, 1996, s. 71-114.

BALCI, Ali, "Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Vol. 15, No. 4, 2007, s. 3-29.

BILING, Michael, "Critical Discourse Analysis and the Rhetoric of Critique", Gilbert Weiss ve Ruth Wodak (der.), **Critical Discourse Analysis Theory and Interdisciplinarity**, New York, Palgrave Macmillan, 2007, ss. 35-46.

BREEZE, Ruth, "Critical Discourse Analysis and Its Critics", **Pragmatics**, Vol. 21, No. 4, 2011, s. 493-525.

BURCHILL Scott ve Andrew LINKATER, "Giriş", Scot Burchill ve diğ. (der.), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan (çev.), İstanbul, Küre Yayınları, 2009.

CHILTON, Paul, "Missing Links in Mainstream CDA: Moduls, Blends and the Critical Instinct", Ruth Wodak ve Paul Chilton, John Benjamin (der.), **A New Agenda in Critical Discourse Analysis**, Amsterdam, Publishing Company, 2005, s. 19-51.

CLARK, Ian, "Traditions of Thought and Classical Theories of International Relations", Ian Clark ve Iver B. Neumann (der.), **Classical Theories of International Relations**, New York, Palgrave Macmillan, 1996, s.1-19.

COX, Robert W., "Social forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", **Millennium Journal Of International Studies**, Vol. 10, No. 2, 1981, s. 126-155.

DEVETAK, Richard, "Postmodernism", Scot Burchill, Andrew Linklater... et al (der.), **Theories of International Relations**, Macmilan, New York, Palgrave 2005a, s. 161-188.

DEVETAK, Richard, "Critical Theory", Scot Burchill, Andrew Linklater... et al (der.), **Theories of International Relations**, New York, Palgrave Macmilan, 2005b, s. 137-161.

DIJK, Van, Teun A., "Principles of Critical Discourse Analysis", **Discourse&Society**, Vol. 4, No. 2, 1993, s. 249-283.

DIJK, Van, Teun A., "The Study of Discourse", Teun A. Van Dijk (der.), **Discourse As Structures and Process; Discourse Studies A Multidisciplinary Introduction**, Volume I, , London, Sage Publications, 1997a, s. 1-34.

DIJK, Van, Teun A., "Discourse, Power and Access", C. R. Caldas-Coulthard ve M. Coulthard (der.), **Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis**, London, Routledge, 1996, s.84-104.

DIJK, Van, Teun A., "What is Political Discourse Analysis?", Jan Blommaert ve Chris Bulcaen (der.), **Political Linguistics**, Amsterdam, Benjamins, 1997b, s.11-52.

DIJK, Van, Teun A., "Critical Discourse Analysis", Deborah Schiffrin, Deborah Tannen ve Heidi E. Hamilton (der.), **Handbook of Discourse Analysis**, Oxford, Blackwell, 2001, s.352-371.

DIJK, T. A. V., "Discourse and Manipulation", **Discourse and Society**, Vol. 17, No. 2, 2006a, s. 359-383.

DIJK, T. A. V., "Discourse, context and cognition", **Discourse Studies**, Vol. 8, No. 1, 2006b, s. 159-177.

EL-DALY, H. M., "On the philosophy of Language: Searching for Common Grounds for Pragmatics and Discourse Analysis", **International Journal of Academic Research**, Vol. 2, No. 6, 2010, s. 244-261.

FAIRCLOUGH, Norman, **Discourse and Social Change**, Polity Press, 1992.

FAIRCLOUGH, Norman, **Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research**, Londra ve New York, Routledge, 2003.

FOUCAULT, Michel, **The Archeology of Knowledge & The Discourse on Language**, Tavistock Publications Limited, 1972.

FOUCAULT, Michel, **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977**, 1980.

GÖZEN, Ramazan, "Giriş: Uluslararası İlişkiler, Teori ve Türkiye Tecrübesi", Ramazan Gözen (der.), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2016, s.15-30.

GRIECO, Joseph, G. John IKENBERY ve Michael MASTANDUNO, **Introduction to International Relations: Enduring Questions & Contemporary Perspectives**, New York, Palgrave Macmillan, 2015.

GRIFFITHS, Martin, Steven C. ROACH ve M. Scott SOLOMON, **Fifty Key Thinkers in International Relations**, New York, Routledge, 2009.

HANSEN, Lene, **Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War**, Londra, Routledge, 2006.

HORKHEIMER, Max ve Theodor W. ADORNO, **Aydınlanmanın Diyalektiği**, Elif Özartan (Çev.), İstanbul, Kabcacı Yayınevi, 2010.

HÜLÜR, Himmet, "*Epistem ve Dil: Michael Foucault'da Tarih ve Eklemlenme*", EKAV Akademi Dergisi, Sayı: 39, 2009, s. 11-32.

JORGENSEN, Marianne W. ve LOUISE J. Phillips, **Discourse Analysis as Theory and Method**, London, SAGE Publications, 2002.

KEOHANE, Robert O., "International Institutions: Two Approaches", **International Studies Quarterly**, Vol. 32, No. 4, 1988, s. 379-396.

KOCAMAN, Ahmet, "Dilbilim Söylemi", Ahmet Kocaman, Sükriye Ruhi... et.al (der.), **Söylem Üzerine**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2009.

KURUBAŞ, Erol, "Dünya Politikasının Dönüşümü ve Uluslararası İlişkiler Çağı: İlk Çağlardan 20. Yüzyıla", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (der.), **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Küre Yayınları, 5. Baskı, 2016, s. 13-32.

KYDD, Andrew H., **International Relations Theory: The Game-Theoretic Approach**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015.

LEEUWEN, T. Van, "Legitimation in Discourse and Communication", **Discourse & Communication**, Vol. 1, No. 1, 2007, s. 91-112.

LINKLATER, Andrew, "The Changing Countours of Critical International Relations Theory", Richard Wyn Jones (der.), **Critical Theory and World Politics**, ABD, Lynne Rienner Publishers, 2001, s. 23-44.

MEARSHEIMER, John J. ve Stephen M. WALT, "Leaving Theory Behind: Why Simplistic Hypothesis Testing is bad for International Relations",

European Journal of International Relations, Cilt 19, Sayı 3, 2013, s. 427-457.

MILLIKEN, Jennifer, "The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods", **European Journal of International Relations**, Cilt 5, Sayı 2, 1999, s. 225-254.

OKUR, Mehmet Akif, "Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, İktidarın Sosyolojisi Üzerine", **Uluslararası İlişkiler**, Vol. 12, No. 46, 2015, s. 131-151.

REYES, Antonio, "Strategies of Legitimization in political discourse: From words to Actions", **Discourse Society**, Vol. 22, No. 6, 2011, s. 781-807.

RITZER, George, **Sociological Theory**, New York, The MacGraw-Hill Companies, 1992.

SAUSSURE, Ferdinand De, **Course in General Linguistics**, New York, Philosophical Library, 1959.

SELBY, Jan, "Engaging Foucault: Discourse, Liberal Governance and the Limits of Foucauldian IR", **International Relations**, Vol. 21, No. 3, 2007, s. 324-345.

SMITH, Steve, "Positivism and Beyond", Smith, Steve, Ken Booth ve Marysia Zalewski (der.), **International Theory: Positivism and Beyond**, New York, Cambridge University Press, 1996.

TC DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, 4 Nisan 2017, "Suriye Rejimi'nin İdlip Vilayetine Bağlı Han Şeyhun'da Gerçekleştirdiği Kimyasal Saldırı Hk. Basın Açıklaması", No: 402, http://www.mfa.gov.tr/no_102_-suriye-rejimi_nin-idlip-vilayetine-bagli-han-seyhun_da-gerceklestirdigi-kimyasal-saldiri-hk_tr.mfa (Erişim tarihi 06 Nisan 2017).

WEAVER, Ole, "Still a Discipline After All These Debates?", Tim Dunne, Mija Kurki ve Steve Smith (Der.), **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, New York, Oxford University Press, 2007, ss. 296-300.

WEISS, Gilbert ve Ruth WODAK (2007), "Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis", Gilbert Weiss ve Ruth Wodak (der.), **Critical Discourse Analysis Theory and Interdisciplinarity**, New York, Palgrave Macmillan, ss. 1-31.

WIGHT, Colin, **Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology**, New York, Cambridge University Press, 2006.

WILSON, John, "Political Discourse", Deborah Schiffrin, Deborah Tannen ve Heidi E. Hamilton (der.), **Handbook of Discourse Analysis**, Oxford, Blackwell, 2001, ss. 398-415.

WODAK, Ruth ve Michael MEYER, "Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology", Ruth Wodak ve Michael Meyer (der.), **Methods of Critical Discourse Analysis**, Londra, Sage, 2002, s. 1-33.

WOODSIDE-JIRON, Haley, "Critical Policy Analysis: Researching the Roles of Cultural Models, Power, and Expertise in Reading Policy", **Reading Research Quarterly**, Cilt 38, Sayı 4, s. 530-536.

YALVAÇ, Faruk, "Eleştirel Gerçeklik: Uluslararası İlişkiler'de Post-Pozitivizm Sonrası Aşama", **Uluslararası İlişkiler**, Vol. 6, No. 24, 2010, ss. 3-32.

Summary

The rebirth of language-discourse studies in international relations has initiated new debates about its explanatory power within social-historical relations. Especially Michel Foucault's studies on discourse-power relations led most studies to "deconstruct" and to investigate power-knowledge nexus and mechanisms. Accordingly, a critical necessity has emerged for examining and understanding philosophical-theoretical roots of this supposedly new but powerful school. Focusing specifically on material aspects of social relations like military-economic factors, mainstream theories have initially underestimated the importance of this approach. However, over time, discourse-language studies have largely proved its importance on the explanation of certain dynamics of social relations including international arena. Such a development has paved the way for the emergence of pluralist and quasi-democratic international relations discipline, which is very restricted until 1980s, with the debates among main stream theories called as "great debates".

Replacing material factors with more abstract social realities such as myth, presentation and discourse, language-based studies have offered different ontological-epistemological stance. Additionally, some types of this trend like post-structural theory refuse the existence of social reality since they claim that any attempt to reach reality is the beginning of formation and institutionalization of power. Therefore, they refrain from claiming any cause-effect relationship, which is seen as the base of scientific developments, and attempt to just show power-knowledge relations instead. Such a radical argument of these approaches is criticized by the main stream international relations theories. Yet, these studies are still very visible and effective despite their lack of shared clear and rigorous ontological, methodological and epistemological priorities. It still remains ambiguous whether these studies will be more or less effective in international relations but the fact is that language-discourse based analysis have already spread to all fields of social science as well as international relations.

Considering trajectory of discourse studies, it is explicitly observed that its roots can be traced back to early studies of the thinkers like Friedrich Nietzsche, Ferdinand de Saussure and the studies of Foucault during 1980s. Particularly the studies of Saussure formed the base for the emergence of structuralist language school. Saussure and the structuralist studies affected by him perceived language, which is, in their opinion, a constituent pillar of social relations, as a fixed and stable structure in discovering social dynamics/laws. In contrast to Saussure, Jacques Derrida and specifically Foucault, using Nietzschean methods, paid attention to instrumentality of language and "deconstruction" process in the institutionalization of power relations showing the mechanisms such as education, law and even science through which certain power relations are justified and presented as "laws". In this way, certain discourse becomes dominant while other/alternatives are defamed for better.

Contemporary discourse studies which have three types such as Laclau and Mouffe's Discourse Theory, Critical Discourse and Discursive Psychology have attempted to locate itself in a third way position between structuralism and post-structuralism. Affected heavily by Foucault's studies, these three types have paid special attention to the foundational role of the language-discourse over the social relations. Therefore, they see

the language as the most important ontological reality by which the pertinent laws and tendencies of the social relations can be thoroughly examined.

Aside from the others, critical discourse studies have become more dominant and effective in international relations which need to be given particular importance. Early thinkers who have a prominent impact on these studies are Martin Heidegger, Max Horkheimer, Theodor W. Adorno and Jürgen Habermas. Instead of adopting pacifist stance like post-structuralism and reaching stable and fixed "laws" like structuralism, critical discourse studies have offered critical and revisionist approach towards social relations. Critical discourse studies, of which basic arguments are determined by the thinkers like Norman Fairclough, Teun A. Van Dijk and Ruth Wodak and prioritize the language in order to expose unequal and unfair social relations, have largely shaped the international relations discipline due to its proposition to form more just and equal enlightenment. In conclusion, it never renounces enlightenment project; instead it adopts more revisionist-critical stance developing imminent critique towards existing social order in contrast to post-structuralism and refusing the existence of stable-fixed language and truths substantiated within structuralist studies.